

פתחון כרה

עלון מס' 298

עלון ישיבת ההסדר פתח תקווה

יתרו "יתר פרשה בתורה" - את פרשת משפטים, לא פרשת יתרו/אריאל טוכפלד

היה לפתור את המקרה הוא משה, ולכן כל העם הגיע אליו בשביל לשמוע מה פסק הדין, מהי ההלכה, מהו החוק.

תגובת יתרו היא שהמעשה שמושה עושה לא יכול להימשך. עם צריך מערכת מסודרת על פיה הוא עובד. כל אחד צריך לדעת, באופן עקרוני, מהו החוק, מה מותר לו ומה אסור לו, מהם כללי ההתנהגות בחברה וכד'.

משה שפט על פי מקרה ספציפי בכל פעם, והדבר גורם לו לעומס גדול כנושא היחיד בעול, בשל כך שהוא חייב לשפוט כל מקרה לגופו. אין חוק אחד שעל פיו העם צריך לנהוג. לכן העצה המשמעותית של יתרו היא דווקא בראשית דבריו:

"עֲתָה שָׁמַע בְּקִלִּי אֵינְעֶצֶךָ וַיְהִי אֶל-לֵהִים עֲמֹךָ הֲגִיה אֶתָּה לְעַם מוֹל הָאֶל-לֵהִים וְהִבֵּאתָ אֶת הַדְּבָרִים אֶל הָאֶל הָאֶל-לֵהִים. וְהִזְהַרְתָּ אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּבָרִים יִלְכוּ בָּה וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן"

עם ישראל יוצא ממצרים, לאחר דורות בהם הם היו עבדים. הם לא יודעים כיצד לנהל מדינה ואיך מארגנים עם כמו שצריך.

קרה שלעידו פכטר ולילי זימן הקב"ה אותה הבנה בפשט של תחילת פרשת יתרו. העצה שנתן יתרו למשה הייתה כה משמעותית, עד שהיא השפיעה באופן ישיר על מבנה התורה שבכתב. אפשר לומר שיתרו, שעליו חז"ל קבעו שמשמעות שמו היא "שיתר פרשה אחת בתורה"², אכן הוסיף פרשה אחת בתורה. הפרשה שהוא הוסיף אינה דווקא סיפור בואו למדבר והעצה שהשיא, אלא ההשלכה של עצתו – הוספת פרשת "משפטים" לתורה. מטרת מאמר זה היא לחדד מעט את דבריו של עידו.

עצת יתרו נבעה מכך שראה את דרך השיפוט של העם במדבר:³ "וַיְהִי מִמִּחֲרַת, וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם, וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב". יתרו רואה זאת ומשתומם מדרך השיפוט המוזרה. משה מסביר זאת "כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי וְשֹׁפֵטְתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֶל-לֵהִים וְאֶת תּוֹרָתוֹ".

משה למעשה התנהג כמו 'שו"ת מהלך'. היה מקרה כלשהו שהצריך שיפוט, האדם היחיד שיכול

משפטים
כ"ג שבט התשע"א

עורך: הראל אגמון
עורך משני: איתן קרויזר

פרשת משפטים

לבנות מזבח אבנים, שנאמר "אבנים שלמות תבנה..."⁴

אם כן, לאחר ציווי בניית המזבח מגיע, יחד איתו, הציווי לבנות את כל המשכן, כאשר בתוכו יוצב המזבח. הדבר קורה בפרשת "תרומה". אך התורה הכניסה באמצע את פרשת "משפטים". הפרשה הזו היא בדיוק קיום העצה של יתרו.⁵

מתי, אם כן, היינו צריכים לקבל את כל החוקים והמשפטים? נראה שהתשובה היא לאורך כל התורה כולה. בהקשר אחר כותב הרב אייל ורד:

"התחוויר לי הקושי העצום שעומד בפני הגר, כל גר, בבואו להצטרף לעם ישראל. מדובר בריבוי פרטים עצום. שבת וכשרות ותפילין והפרשיות וכל הפרטים שאנו רגילים בהם. כל אלה צריכים להילמד ולהיות מוטמעים כחלק ממערכת חיים יומיומית. זוהי משימה קשה ביותר"⁶

בעיקרון, כך היה קל יותר לעם להטמיע בתוכו את מצוות ה'. אולי באופן כזה העם היה עובר את חויית המדבר בפחות היתקלויות ומחלוקות עם משה. אולי תלונות רבות היו נעלמות ולא נשמעות בשל פיזור הקושי על תקופה ארוכה, בשל הכנסות איטית תחת כנפי השכינה.

הבעיה היא שהדבר היה בלתי אפשרי. עם, ברגע היווסדו צריך חוק לנהוג על פיו, "הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו"⁷. עם ישראל, ומשה בראשם, היה נוכל אילולא עצתו של יתרו. לכן הזיז הקב"ה את פרשת משפטים וריכז את כולה מיד לאחר מעמד הר סיני.

יתרו, כהן של עם מכובד ומרכזי בעת העתיקה, הוא זה שצריך לחדש את הדרך הנכונה לנהוג.

לנו נראה הדבר ברור, אך לעם בראשית דרכו נראה שכל ההנהגה צריכה להיות על פי ציווי ישיר מהקב"ה בכל מקרה ומקרה. יתרו מחדש שצריך חוק שאותו יכיר כל העם. לאחר אזהרת החוקים והתורות, ברור לכל אחד ואחד מה מותר ומה אסור באופן כללי. אם מתוך העקרונות יתעוררו עניינים פרטיים כלשהם, יהיה צורך לשאול את הא-להים מהו הדין.

החוק עצמו תלוי בשיפוט. לאור החוק יכולים שרי העשרות, שרי החמישים, שרי המאות ושרי האלפים לשפוט ולדון בין איש לרעהו, ואף לדעת מהי ההלכה ומה ה' מצווה את עמו. בדברים שמעבר לכך, דברים שלא נכתבו במפורש בחוק ולא ניתן על פיו לדעת כיצד לפסוק, שם יש צורך להביא את הדברים לפני הא-להים ע"מ שיכריע את הדין.

מעמד הר סיני היה מתוכנן עוד לפני יציאת מצרים. נאמר שם שעם ישראל יעבדו את ה' על ההר הזה, ההר בו התגלה הקב"ה למשה בתוך הסנה. בסוף מעמד עשרת הדברות נותן ה' למשה מספר חוקים, והאחרון שבהם הוא לבנות מזבח לשם עבודת ה'. רש"י מביא את דברי המכילתא דר' ישמעאל:

"ואם מזבח אבנים - רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלשה ואם מזבח אבנים תעשה לי, הרי אם זה משמש בלשון כאשר, כאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית, שהרי חובה עליך

בניגוד לעשייה של עשרת הדברות, אשר כוללות יותר ציוויי אי-עשייה של מצוות לא תעשה מאשר מצוות שיש צורך בעשייה פעילה כדי לעשותם.

דבר זה מלמד יותר מכל על המעורבות של בני האדם בעיצוב התורה, הן זו שבעל פה והן זו שבכתב. התורה ניתנה לבני אדם, ויש ביכולתם, כאשר הם אומרים דברי טעם, להשפיע באופן חיובי על התורה הקדושה. לעיתים הנהגת ה' מכוונת לדבר אחד, אך בני האדם בעלי הבחירה החופשית נזקקים להנהגה שונה, ולעיתים אף אנשים שאינם משומרי אמוני ישראל (בהנחה שיתרו לא התגייר) ואף אנשים שלא עסקו בתורה מימיהם יכולים להיות בעלי רעיונות ודעות שמתקנים את העולם, ואף משפרים את הקשר בין ישראל לאביהם שבשמים.

¹ פתחון פה, פרשת יתרו, עלון מס' 297.

² ספרי במדבר, ע"ח.

³ מקור הציטוטים מפרשת יתרו: שמות יח, יג-כז.

⁴ רש"י שמות כ', כ"א

⁵ הוכחה נוספת שמצא עידו, היא בעובדה שלאחר מתן הלוחות השניים חוזר הקב"ה על הצייוויים שנאמרו למשה בסוף פרשת משפטים, ולא על אלו המופיעים בגוף הפרשה. משמעות הדבר, שגם התיקון לחטא העגל שבא בעקבות מעמד הר סיני כולל את העקרונות הנוגעים למעמד הר סיני, ולא למצוות שבין אדם לחברו שנכתבו בפרשת משפטים, אשר עומדים בפני עצמם.

לענ"ד הכפילות מלמדת דווקא על כך שהיה צורך לאחר חטא העגל לחדש את הברית הכוללת, כולל המצוות שבין אדם למקום שנאמרו בפרשת משפטים. לכן, גם עיקר המצוות בתחום שבין אדם למקום שנאמרו בפרשת משפטים דורשות חידוש ורענון, כיוון שחטא העגל פגע הן בברית סיני והן בברית של מתן החוקים לעם ישראל שנגרמו בשל עצת יתרו. המצוות שבין אדם לחברו לא נמסרו שנית, כיוון שהעם לא חטא בהם.

⁶ "ואנכי תרגלתי לאפרים", עלון "השבת", פרשת יתרו תשע"א, גיליון 331.

⁷ אבות ג', ב'

⁸ שמות כ"ד, ג'

בסוף הפרשה מתואר מתן ספר הברית בין עם ישראל לבין הקב"ה על ידי משה. פרשנים רבים ראו זאת כתיאור שני של מעמד הר סיני. לדעתם, אין הבדל משמעותי בין אמירת ה"נעשה" של פרשת יתרו, לבין אמירת "נעשה ונשמע" של פרשת משפטים.

לפי דרכנו, התיאור בפרשתנו הוא קבלה משמעותית יותר של התורה. לא מדובר רק על עשרת הדברים, אלא על פרטי התורה והחוק על פיו עם ישראל ינהג במשך הליכתו במדבר, ולעולמי עד, כחלק מהתורה הנצחית שלדעת הרמב"ם בשלוש עשרה העיקרים לא תשתנה לעולם. לכן היא נקראת ספר הברית – אין היא רק אוסף מצומצם של מצוות חשובות שיש לשמור ולהקפיד עליהם ביתר שאת, אלא עשרות מצוות המהוות ברית בין ישראל לא-להיו, ספר החוקים שעתיד ללוות את העם מרגע כריתת הברית והלאה.

מעמד כריתת הברית של פרשתנו מתוארת כך: **"וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל דִּבְרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים..."⁸**. הכתוב מתאר במפורש את ההפרדה בין הדברים, כלומר עשרת הדברות, לבין המשפטים, כלומר פרשת משפטים.

לכן הקבלה של עם ישראל כוללת בתוכה אמירה של "נעשה ונשמע" – עשייה הכוללת את החוקה כולה שנמסרה לעם ישראל באור עצתו של יתרו,

המתקדם היום מתנהלת בסגנון קפיטליסטי. הסיבה המרכזית לכך שחזונו של מארקס בדבר הסתירה העצמית של הקפיטליזם שימוטט את עצמו ויוביל לחברה סוציאליסטית לא התממש הוא שמצבם של העובדים השתפר פלאים מאז תקופתו. מדינות העולם נוקטות במדיניות רווחה כאלו ואחרות המבטיחות תנאי מחייה נוחים ומשופרים והמשק הקפיטליסטי מספק שפע של מוצרי צריכה שאף אחד לא רוצה לסכן אותם בעבור חזון מהפכני אוטופי.

דיאלקטיקה מסוגים אלו מופיעה לא רק בשוק הכלכלי. תופעה מטרידה מקבילה מתקיימת בשטח לימודי האמונה (ובמיוחד בקרב הנוער): אפשר לדבר על הכול, שיעורי שו"ת בלי הרף וחפירות עם הר"מים עד צאת הנשמה והאמירה שרווחה בישיבה התיכונית (שלי, עבר קצת זמן ובכל זאת..). גלויה לחלוטין: דברו איתנו על הכול, אתם לא צריכים להתמודד לבד. הגישה הזו צמחה מפחד מחזרה בשאלה שהוליד מודעות גוברת לצורך לשים לב לבעיות האמוניות שאיתם מתמודדים התלמידים. הרצון הכן והאמיתי של רבנים לתת מענה למצוקות הנוער גבה מחיר כבד: כשמציפים את כל הבעיות ברור ומובן שלא לכולן יש פיתרון, וממילא אחד הכללים הברורים בשיחות אמונה נהיה: ברור שלא על כל דבר יש תשובה, אפשר לשאול הכול אבל מקושיות לא מתים. "מקושיות לא מתים" הוא מוטיב שמשעינים אותו פעמים רבות גם על הענווה שאנו חולקים בזמן לימוד התורה לדורות שקדמו לנו, גם אם דבריהם לא מתיישבים על דעתנו - הוא מהותית המשך ישיר

”וְאִם אָמַר יְאֹמֵר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֹא אֶצְא חֲפָשִׁי: וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוּ לְעַלְמִים:”¹

הרציעה, באה לענות על בעיה שמנקודת מבטנו נראית בלתי נתפשת – למה שעבד בכלל ירצה להישאר אצל אדונו? אני רוצה להצביע על המנגנון הדיאלקטי של העבדות. לא ערכתי מחקר היסטורי בנידון, אבל ככל הנראה התורה היא אחת הראשונים לשים את האצבע על הדיאלקטיקה הזו: שורת המוסר נותנת שהאדון צריך להתנהג היטב עם העבד. אנחנו מכירים את המדרשים, על כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, בתנאים אלו בהחלט אפשר להכניס כבר פה את המינוח המודרני: המעסיק, צריך לדאוג לרווחת העובד, אך ככל שהאדון יעניק לעבדיו תנאים טובים יותר כך יפחת רצונם להשתחרר. עבד שמחזיק במשרתו במשך שנים ותנאי העסקתו טובים למדי לא ירצה לסכן את ה'חיים הטובים' בתמורה ל'חירות' להיכנס לשוק התעסוקה כאדם חופשי. מנגד, קשה לראות את הטיעון בדבר הרעת תנאי העבד כשומר על שאיפתו לחירות כטיעון לגיטימי ביחסי אדון-עבד. התורה יוצרת מצב שבו הצווי הערכי על החופש מתגשם בדמות הסבל שברציעת האוזן.

גם אם יחסי העבדות עברו מן העולם, הדיאלקטיקה של העולם הכלכלי ממשיכה להתנהל על פי קווים אלו: הכלכלה ברוב העולם

שבעיקר נוח בהרבה לתלמיד עצמו. ישנם קולות שמנסים להמנע מסכנה שכזו: הם מנסים לעודד תלמידים לחשוב לבדם, אבל הסכנה בכך היא גדולה, לעיתים קרובות, במיוחד על רקע אמירות פוסט-מודרניות שטחיות, מורה שמנסה לדרבן תלמיד כי האמת "לא אצלו", מונע מהתלמיד את עצם מושג האמת אליו צריך לשאוף. ודאות היא מטבע עובר לסוחר ותלמידים תלויים במורים בשביל לקבל הון התחלתי. מורה שדואג לתלמיד יגרום לכך שהתלמיד יפתח תלות, מורה שינסה לגרום לתלמיד לחשוב באמצעות מניעת הודאות, שקול לאדון שירעיב את העבד שלו עד שהלה ימרוד, זה יכול לעבוד, אבל העבד יצא בשן ועין. הוא יהיה חסר הון התחלתי שיאפשר לו לקחת אחריות על חייו. ההענקה בזמן שילוח העבדים היא פיתרון ייחודי: מצד אחד עומד הצו האלוקי שעומד בדמות מרצע על פתח הבית וקורא לעבד לקחת את חירותו. רק אז ניתן מצד שני להעניק לעבד בלי לפתח בו תלות.

¹ שמות כ"א, ה"ו

של שו"תים באמונה. הענווה ואמונת החכמים מקנה תחושת ביטחון שלמישהו אחר, אי-שם, יש את התשובה הנכונה.

המחיר של חווית אמונה שכזו הוא אובדן העצמאות הרוחנית. אנשים לא מצאו עניין בלימוד רס"ג, רמב"ם או כוזרי, ובצדק: שיטת החקירה שאפיינה את הראשונים היתה שיטה של חירות רוחנית, מחשבת הראשונים לא יכולה להילמד בסיס ההנחה ש"מקושיות לא מתים". לימוד ראשונים בלי להתרגש מכל קושיה הוא לימוד חומר יבש, תיאור של מה חשבו אנשים בימי הביניים על איזה שאלות הם חשבו ומה הם ענו לעצמם. השקלא והטריא של הפולמוס הימי בניימי דורש שנקח כנר לרגלינו אמירה מורכבת יותר: יכול להיות שמקושיות לא מתים, אבל השיכנוע מקושיות הוא שקובע את הדרך אל האמת.

גם אם אני ביקורתי ביחס למצב, אין בכך יחס שלילי כלפי מחנכים. כפי שפתחתי, הדיאלקטיקה הזו לא נוצרת מרוע, להיפך, ככל שהאדון מרחם יותר על העבד, ככל שהמורה מזדהה יותר עם מצוקות התלמיד, נוצר שיעבוד רוחני חזק יותר,

"יראת החטא היא אוצרו" / רון הופמן

"ואלה המשפטים: דוד אמר יראת ה' טהורה עומדת לעד (משפטי ה' אמת צדקו יחדיו), מהו? כך אתה מוצא: אדם שונה מדרש הלכות ואגדות, ואם אין בו יראת חטא אין בידו כלום. משל לאדם שאמר לחבירו יש לי אלף מדות של תבואה, יש לי

אלף מדות של שמן ואלף של יין, א"ל חבירו, יש לך אפותיקאות (מחסנים) ליתן אותן בהם אם יש לך כן - הכל שלך, ואם לאו - אין בידך כלום. כך אדם שונה הכל - אמרו לו אם יש לך יראת חטא הכל שלך, שנאמר (ישעיה לג) והיה אמונת עתיך וגו' יראת ה' היא אוצרו, לכך נאמר יראת ה'

פרשת משפטים

"וזה הטעם האחד שנתן במה שכתב באמור ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי ליראה אותי, כי לפי דעת הרשעים שאי אפשר שיהיה לה' קשור עם בני אדם להשגיח על עניניהם לא יצויר שייראו מלפניו [אחר שאינו] מבין אל מעשיהם וע"י שידעו שאני משגיח על בני אדם ומצוה אותם תורה ומצות יצויר היראה שייראו אותי"³

עולה מדבריו כי כדי להגיע ליראת חטא, הדבר הבסיסי ביותר שיש לדעת הוא כי ה' משגיח על המעשים שלנו. כלומר, כאשר עם ישראל רואה שה' מצווה אותם בדיוק מה לעשות, הם מבינים שה' משגיח ובודק את מעשיהם. לאחר הבנה זו, האדם מגיע ליראה שמא הוא יעבור על הציווי של ה', שהרי הקב"ה משגיח ומודע לכל עבירה אותה אנו עושים.

לאור הדברים יש להבין – האם יראה הזו היא פחד? הרב סולובייצ'יק⁴ סבור שהפחד הוא הניגוד של היראה:

"בכל כתבי הקודש לא נאמרה אף פעם אחת לשון פחד מפני הקב"ה אלא לשון מורא מפניו: "ויראת מאלוקיך", "את ה' אלוקיך תירא", "ובעבור תהיה יראתו על פניכם". שגור הביטוי "יראת שמים" ולא "פחד שמים", "ירא אלוקים" ולא "מפחד אלוקים"...

הפחד הוא תופעה פסיכית בלתי רגילה המתרחשת באדם החרד מדבר שאין בכוחו למנעו כלל ולהתגונן בפניו... הפחד הוא כוח עיוור, אפל

טהורה, והנביא צווח (שם א) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה"¹

דוד המלך משווה בין יראת ה' למשפטי ה'. המדרש מסביר שהאדם יכול ללמוד הרבה משפטים ופרטי הלכות אבל אם אין לו יראת חטא אין בידו כלום. כלומר, יראת חטא היא המחסן שלתוכו ניתן להכניס את כל מה שלמדנו אם אין מחסן שמאחסן את הלימוד אזי אין בידינו כלום.

מדוע אפוא הלומד ללא יראת חטא אין בידו כלום? לשם כך יש להבין מהי יראת חטא.

את היראה פגשנו במעמד הר סיני. היראה היא הסיבה שבגללה התקיים מעמד זה:

"רַק הַשְּׁמֶר לְךָ וְשֹׁמֵר נְפִשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ פֶּלִי יְמֵי תַּיִךְ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וּלְבָנֵי בְּנֶיךָ: יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְקֹנֶךָ אֶל-לִהְיֶיךָ בְּחָרֵב בְּאֶמֶר יְקֹנֶךָ אֵלֶי הִקְהַל לִי אֶת הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם אֶת דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִירְאָה אֹתִי כֹל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם תַּיִם עַל הָאָדָמָה וְאֵת בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן:"²

אנו רואים כי ה' הקהיל את העם והביא אותו למעמד הר סיני כדי ללמד אותו לירא ממנו, וכך גם הם ילמדו את בניהם לירא את ה'. אולם עדיין יש להבין כיצד מתן תורה גורם ליראת ה' – האם הכוונה היא שה' הפחיד את העם?

נפנה לדברי המלבי"ם העוסקים בהתגלות ה' על הר סיני:

מכיוון שיראת שמים נובעת מכך שהאדם מסתכל בשמים ובעולם, ומבין את הגדולה האלוהית. ההכרה בגדולת ה' גורמת לאדם לרצות להידבק במידותיו של ה' ולהידמות לו. יראה מהקב"ה לא גורמת לפחד ממנו. יראת שמים פירושה להיות מחובר לה', לראות איך אני יכול ללכת בדרכיו⁸. יראת שמים היא זו המחברת בין האדם לאלוקיו וגורמת לאדם לעשות את רצון הא-ל.

כעת נחזור למדרש בו פתחנו. מדוע יראת חטא היא האוצר שבו שומרים את הדינים הנלמדים? מסביר רש"י:

"אם ירא שמים הוא - נעשה חרד לשמור

ולעשות, ואם לאו - אינו חש לתורתו"⁹

יראת השמים היא זו שמקיימת את לימוד התורה, מכיוון שהיא זו המביאה את האדם לשמור ולעשות את ההלכות שלמד. לימוד התורה צריך להביא את האדם למעשה. אם התורה נשארת רק במחשבה והאדם לא מתרגם אותה הלכה למעשה, אזי מוכח שהתורה לא מספיק חשובה לו וממילא היא לא תישאר בידו. היראה היא הכוח המביא לידי מעשה. המבט של היראה הוא לעשות את כל המצוות בתכלית השלמות, בכל פרטיהן ודקדוקיהן. כלומר, האדם הירא מודע לכך שאם הוא לא מקיים את פרטי ההלכות, ואף מגיע לידי חטא, הוא פועל בניגוד לרצון ה' המשגיח עליו בכל עת. אשר על כן, האדם ירא השמים השואף לקיים את רצון ה', לומד את פרטי ההלכות ופועל על פיהם. ע"י היראה אנו יכולים להכניס את כל

ובהמי המסוגל לשבור את האדם מבחינה גופנית ורוחנית גם יחד ולעוות את דמותו לחלוטין... לעומת זה, הרי היראה הוא רגש שיש לו בסיס הגיוני ותכליתי. יראה היא מצב, שבו האדם ירא מדבר שאותו הוא יכול לבקר ואפילו למנוע... מבחינה לשונית צרופה, קרוב השורש "ירא" לשורש "ראה". אם לאדם עיניים בראשו ורואה הוא נכוחה את מהלכי ההתפתחות ההיסטורית בעולם ואת חוקי המציאות, ונוהג הוא באינטליגנציה ובזהירות בדרכי החיים- יהא מלא יראה... היראה מצווה לחיות בישוב הדעת ובחשבון של חכמה ושכל".

בעוד שהפחד מביא את האדם לעיוותים ולמצב בו הוא לא מסוגל לחשוב בהיגיון, לאדם הירא יש עיניים בראשו. הירא צופה מראש מה ראוי לעשות וממה ראוי להימנע, הוא אינו חי בלי לחשוב מה תהיינה תוצאות מעשיו. "אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם? רבי שמעון אומר הרואה את הנולד"⁵. האדם הישר אינו "זורם" בלי לחשוב מה תהיינה תוצאות מעשיו, הוא רואה את הנולד ולמה עלולים לגרום מעשיו. אותו דוד המלך שאמר "עבדו אֶת ה' בְּשִׂמְחָה בְּאוֹר לְפָנָיו בְּרִנָּה"⁶, אמר גם "עבדו אֶת ה' בְּיִרְאָה וּבְגִילוֹ בְּרַעְדָּה"⁷. היראה איננה נוגדת בהכרח את השמחה. כלומר, האדם מסוגל ואף נדרש להגיע למצב של שמחה, וזאת כמובן מתוך מחשבה מוקדמת, ראיית הנולד ואחריות למעשיו.

הסבר נוסף למושג "יראת שמים" מביא הרב קוק באחת מאיגרותיו. מדוע רגילים לומר יראת שמים ולא יראת ה'? הרב מסביר שהסיבה לכך היא

פרשת משפטים

לפי המשפטים וההלכות שלמדנו, ובכך מאחסנת אותם בעולם שלנו.

המדרש מסיים:

”והנביא צווח (ישעיהו א) ציון במשפט

תפדה ושביה בצדקה”

מטרת המשפטים והדינים היא לא להיות תיאורטית בלבד אלא להגיע למעשה, לעשות משפט צדק, לעזור לעשוקים. היראה שמביאה אותנו לעשיית המשפט והצדק היא זו שתביא אותנו לגאולה השלמה.

”ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה”.

¹ שמות רבה (וילנא) פרשת משפטים פרשה ל' סימן י"ד
² דברים ד', ט"ז
³ מלכ"ים דברים ד', י'
⁴ ימי זיכרון עמ' 172-173
⁵ אבות ב', ט'
⁶ תהילים ק', ב'
⁷ תהילים ב', י"א
⁸ ע"פ שיעור של הרב סתיו מלפני שנתיים.
⁹ מסכת שבת לא, ד"ה יראת שמים

מהשמים שנאמר (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים, החסד לזה מן הצדקה והצדקה מן החסד שנאמר (משלי כא) רודף צדקה וחסד, התורה לזה מן המצות והמצות מן התורה שנאמר (שם ז) שמור מצותי, בריותיו של הקב"ה לווין זה מזה ועושים שלום זה עם זה בלא דברים, בשר ודם לזה מחבירו ומבקש לבולעו ברבית ובגזל, ואלו שנוטלין רבית אומרים להקב"ה למה אין אתה נוטל מעולמך שכר שהבריות בתוכו, שכר הארץ שאתה משקה, שכר הצמחים אתה מעלה, שכר המאורות שאתה מאיר, שכר הנשמה שנפחת, שכר הגוף שאתה שומר, אמר להם הקב"ה ראו

מה שלמדנו לתוך מחסן העשייה שלנו ולקיים את מה שלמדנו.

לסיכום, המדרש מלמד אותנו כי כדי שכל המשפטים ופרטי ההלכה שמופיעים בפרשתנו, נזקי שור ובור, דיני השומרים וכו', יישארו בידינו ונצליח לקיים אותם, צריכים אנו להיות יראי חטא. ראינו כי לפי הרב קוק יראת שמים מסמלת את החיבור העמוק בין האדם ובין אלוקיו. החיבור הוא זה אשר יביא אותנו לפעול על פי ההלכות שלמדנו. ללא היראה, אין לאדם מוטיבציה לעבוד את הקב"ה וממילא ההלכות לא יתקיימו בידו. הניתוק בין האדם לאלוקיו גורם לג'תק בין האדם ובין לימודו. ברור אפוא, כי ללא יראה התורה לא תימצא בידינו, משום שאין לנו סיבה אמיתית ומקום מהותי לאחסן בו את פרטיה ומצוותיה. היראה מחברת אותנו ללימודנו, גורמת לנו לפעול

אסור לנשך - על חברה ללא ריבית/אייל קליין

לא תהיה לו כנושה – הדא הוא דכתיב (תהילים קיב) טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט, בא וראה כל בריותיו של הקב"ה לווין זה מזה, היום לזה מן הלילה והלילה מן היום, ואינן דנין זה עם זה כבריות שנא' (שם יט) יום ליום יביע אומר, הלבנה לזה מן הכוכבים והכוכבים מן הלבנה... האור לזה מן השמש והשמש מן האור שנאמר (חבקוק ג) שמש ירח עמד זבולה, החכמה לזה מן הבינה והבינה מן החכמה שנאמר (משלי ז) אמור לחכמה אחותי אתה, השמים לווין מן הארץ והארץ

המדרש מציב את ההתקיימות המופלאה הזו של בריותיו של הקב"ה כקונטרסט, כהשוואה-ניגודית לאופי העולם החברתי האנושי, ובכך הוא מטיח באחרון האשמה חריפה. "בשר ודם לזה מחברו ומבקש לבולעו ברבית ובגזל". החברה האנושית מקלקלת את ההרמוניה של הבריאה; נזר הבריאה הוא הברייה היחידה המנוולת את היופי הנפלא הזה, את השלום העולמי. אך מעבר להטחת אשמה, מצויה פה קריאה לחשבון נפש מסוג אחר – יש כאן תמונה דמיונית שיכולה לשמש עבורנו כמקור להשראה. הניגוד לעולם החברתי-אנושי מהווה, לדעתי, קריאה דווקא לתרגום של הציור למושגיו של עולם זה; בצבעיו של מדרש זה עלינו לדמיין ולשרטט את חברת השלום האידיאלית, בה מתקיים איסור ריבית. עולם בו אני יודע כי כאשר אני בצרה, יש מי שיבוא לתמכני, לתת לי מעצמו ללא חשבון; עולם בו אני עצמי מסוגל לתת אמן מלא, להשתחרר מפוזיציית ההגנה העצמית המאפיינת את ההתנהלות החברתית שלי, ועוד יותר את ההתנהלות הכלכלית שלי אל מול הזולת, ולתת הלוואה בלב שלם, בלי לקמוץ את ידי וליבי בתיתי לו; עולם בו אין צורך לבקש, כי מי שמיינך כבר דואג לך 'אוטומטית', מתוך פעילות חופשית וספונטנית שלו, ללא דברי התרצות, בקשה, מבוכה, אסירות-תודה או בושה; עולם שבו ברור לכל אחד בתחושה מוצקה ונוכחת כי היום הוא הנותן אך אתמול, וגם מחר, הוא המקבל, ועולם שבו אף אחד לא מעמיד את עצמו מעל מי שהוא נתן לו בגלל תובנתו זו; עולם שבו

כמה הלוייתי ואיני נוטל רבית ומה הלוייתה הארץ ואינה נוטלת רבית אלא אני נוטל הקרן שהלוייתי והיא נוטלת את שלה שנאמר (קהלת יב) וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, אוי למי שנוטל רבית מה נאמר בו בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה.

המדרש מצייר לנגד עינינו ציור מרהיב. העולם, לפי ציור זה, הנו עולם של בריות המלוות זו לזו. העולם רוחש תמיד באיזו תנועה של נתינה ולקיחה, של חסד וקבלת חסד. אין אף יצור שהוא שלם מתוך עצמו, אף יצור שסגור מפני האחרים, שחי לבדו, בלא הזדקקות ובלא מושפעות. הכל חי, הכל נמצא תמיד בדינאמיקה בין-אישית של יסודות העולם הטבעי והרוחני – השמש, הארץ, התורה, הלבנה, החכמה, הלילה, הכוכבים, החסד, היום, הבינה, השמים, הצדקה, האור, המצוות. זהו עולם אחד, אך אחדותו איננה אחדות מוניסטית, אחדות של גוון אחד ושל שלטון יחיד – אלא אחדות של שלום. מדובר ברמה גבוהה מאוד של סימביוזה הרמונית, אופן קיום בו כל אחד נכנס לתוך חייו של השני בדיוק איפה שהשני צריך לו, בו לכל אחד יש דבר שהוא נותן ודבר שהוא חסר. כל זה נעשה – מדגיש המדרש – לא מתוך דינאמיקה של משא ומתן, בו כל אחד מצליח לעמוד על שלו ולהשיג את מה שהוא צריך מהאחר תוך מינימום חסרון עצמי. ההלוואה ההדדית מתבצעת באופן טבעי וזורם מאליו – "בריותיו של הקב"ה לוין זה מזה ועושים שלום זה עם זה בלא דברים".

פרשת משפטים

דין ודברים, נותנת כחלק מהחוקיות הפנימית של החיים. אפילו הקב"ה עצמו מתואר כ'נתון' בתוך המערכת הזו, כמחויב כביכול לנורמה היסודית הזו – אף הוא מלווה בלא ריבית.

בקיום החברתי שלנו יש מתח מובנה בין המחויבות שלי לעצמי למחויבות שלי לתמוך בזולת. מה ששלי הוא אכן לגמרי שלי, ואני צריך לגונן על שלי כדי לגונן על עצמי מפני ניצול ורמאות. מאידך, אנחנו רוצים לעזור ולתרום, אבל גם הפעילות הזו מלווה בפחד להתנשא, בחשש להביך ולהיות מובך, בדאגה שמא יש בנתינה שלי איזה פגיעה בכבודו העצמי של הנזקק. ציור "הקוסמוס-המלווה-ולווה" מורה בפנינו על קיום חברתי אחר – קיום אידיאלי, הרמוני באופן אוטופי, אבל מאידך אפשרי. מדובר על הלוואה ללא מסכים בין-אישיים, ללא בושה וניכור – אני מלווה לו כי אני יכול וכי הוא צריך, ואין בכך כל יציאה מגדר הנורמה כיוון שכך עובד העולם. ההלוואה אינה מחסרת אותי משהו ממשי, היא לא מעוררת בי – בבחינה אמיתית – את הצורך להגן על עצמי ולקמוץ את היד. וגם אצל המקבל, היא לא חייבת לעורר בושה – זו סך הכל הלוואה, אני אחזיר לו אותה כשנהיה במצב אחר. זו לא קומונה, לכל אחד יש את רכושו שלו, וצריך לדעת להשתמש במתינות ובשיקול דעת ולא בפזרנות ("טוב איש חונן ומלווה, יכלכל דבריו במשפט") – אבל התובנה המנחה הניצבת בבסיס החברה היא שמי שיש יותר צריך לעזור למי שאין מספיק, עד שיהיה לו משלו, והדברים מתגלגלים. סוגיית הכסף, בניגוד למקומה בחברה של היום כמעוררת

אין צורך בדיבורים כדי לתת שלום, כדי לעשות שלום.

אחד הביאורים הנפוצים על טעמים של איסורים מגבילי-קניין – כדוגמת שמיטת קרקעות וכספים, ביכורים, צדקה, יובל, מתנות עניים, וכד' – מדבר על היותם של כל מושאי הקניין האנושי בעצם רכוש של א-להים בלבד. הא-להים הוא קונה ארץ ושמים, ולכן כל בעלות אנושית על משהו היא מותנית, מוגבלת ויחסית. במסגרת זו ניתן היה לפרש גם את איסור הריבית: כיוון שהרכוש איננו באמת רכוש של האדם, אלא רק 'מופקד' אצלו, רק באופן זמני ברשותו, הרי שהשימוש בהלוואת כספו לאחר בשביל להגדיל את כספו במקום לעשות זאת בשביל למלא את ייעודו האמיתי, את המשימה שלשמה הוא ניתן לך כשליח וכשומר – מהווה מעין איסור גזל, מעילה. מדובר בכפירה בשייכות המוחלטת של העולם לקב"ה. ברם, נראה שהמדרש לוקח אותנו לכיוון אחר. הוא אכן מזכיר, באופן מסוים, את התובנה שהארץ ומלוואה לה' היא: "ואלו שנוטלין רבית אומרים להקב"ה למה אין אתה נוטל מעולמך שכר שהבריות בתוכו", והניסוח הקנטרני של מה שעולה ממעשיהם של המלווים בריבית מלמד על גודל האבסורד והחוצפה הטמונים בבסיס התנהגותם. אך נראה שהמסר הרוחני שחז"ל הביעו במדרש, שהנקודה עליה הצביעו ככשל המוסרי של מלווי-הריבית, אינו בכך שהם שוכחים את הבעלות המוחלטת של הקב"ה; הנקודה היא הפרת הסדר הטבעי ההרמוני של ההלוואה של הכל לכל. ההוויה כולה משתפת פעולה, כולה נותנת בהלוואה ללא חשבון, ללא

מחד ולא-אלתרואיסטית מאידך והורסת אותו, משפילה אותו שוב אל שיקולי הרווח והתחרותיות, אל האגואיזם הדורסני ואל הניכור. אפשר אחרת.

¹ ניתן לראות את זה במבוכה הקלה שנוצרת פעמים רבות כשמדברים על כסף.

ניכור, תחרותיות ובושה,¹ תתפוס מקום שונה בנפש שלנו, היא תביא לידי ביטוי אך ורק את הצדדים היפים בהם אנחנו מסוגלים לעזור ואנחנו שמחים לעשות זאת.

חברה של הלוואה ללא ריבית היא בשורה. הריבית לוקחת את החזון הזה של נתינה בלתי-אגואיסטית

דבר הטפל לפ"ת He's Back!

שבת שלום לחדשים, ישנים ויושבי הקרנות באשר הם ה' מכת פתיחה ה' מי יכול להגיד לכיתה לאן נעלמו הטוסטרים של השוק? ה' התשובה חבויה במאמרי הפתחון ה' באמת, תחפשו ה' כן, חברים, עורכי הפתחון ערכו סקר שוק קצר, והגיעו למסקנה המרעישה, שרוב בחורי הישיבה לוקחים בערב שבת עותק מן הבימה, מגחגכים לעצמם קלות מהדף האחורי, ומשליכים את הפתחון כלאחר יד ה' בעקבות נתונים מדאיגים אלו, וגם

בגלל שזה מספק לנו אייטם חינם, הוחלט שבכל שבוע הדף האחורי יעורר עניין בגוף הפתחון, כדי שהעורכים לא ירגישו עד כמה הם באמת חסרי חשיבות ה' שבוע ריקנו משהו עבר על ישיבתנו, כשראש הישיבה נגזו לו בשנית לאתר לא ידוע בעולם, ושוב השאיר את תלמידיו חסרי הישע לרחמיה של הדייסה המזוועה בארוחת בוקר ה' מאחר שכש"א לא הצליח לשכנע את ליאורה להדליף לו את הטיסה של הרב שרלו עד למועד סגירת העלון, יאלצו הקוראים להמתין עד לעונג שבת כדי לברר זאת ה' עמכם הסליחה ה' מה שבטוח, כולנו תקווה שהטיסה הייתה למטרות גיוס כספים ה' אולי סוף סוף יהיה תקציב לקנות מקליט חדש לקלטייה ה' הטריק החדש של א. קלטייה, להקליט את הבמ"ץ יחד עם השיעור של הרב נייר בבת אחת, התגלה כלא ממש אפקטיבי כאשר מנסיפ להקשיב לשיעורים ה' הישיבה מברכת את אריק גרינשטיין בשוכו אלינו אחרי פגרה ארוכה של מילואים בצבא הכיבוש ה' אריק הסביר את חופשתו הארוכה מהישיבה בכך שהוא התחבא מקוראי המפתח הזועמים שרצו לנקום בו על כך שהרס להם את הסרט Unthinkable במאמרו במפתח ג' (עיין שם, או בעצם, אל תעיין – הסרט יותר טוב), עד יעבור זעם ה' ואם כבר מדברים על דברים שעבר זעמם, איך אפשר שלא להזכיר את מהפכת הכלים הרב-פעמיים שדעכה לה השבוע לאיטה? ה' מראשי המהפכה נמסר בתגובה רשמית: "מעולם לא הבטחנו לציבור דבר. דברינו הוצאו מהקשרם. מי שרוצה כלים, שילך לקנות לעצמו." ה' להזכירכם, ההרשמה למהפכה של ע.פ.מ. בעד כלים חד פעמיים עודנה נמשכת ה' משחק חדש התפתח בישיבה השבוע – "נחש מה יש" ה' אנשים חסרי חברותות ובטלנים למיניהם החליטו למלא את החלל שנוצר להם בין שבע ורבע לשבע וחצי בזריקה ניחשים לאוויר על איזה מוצר טוגן היום בשמן ויוגש בארוחת ערב ה' מה חבל שהם לא יודעים שבקרוב מסתובב לו איש אחד, ידו בכל ויד כל בו, אשר יודע כל יום 24 שעות מראש מה יהיה תוכנה של הארוחה ה' שיעור ב', שמראה נוכחות מרשימה במיוחד השבת, עורר בסוף השבוע זעם בקרב יושבי הספרייה כשניצלו את העובדה שהם מקורבים לרב מומי, ונעלו את הספרייה לטובת שיעור העיון

הודעות ארץ הקודש

היזהרו לכם יהודים קדושים מעוכרי ישראל, אוכלי נבלות ושקצים, מתיונים חסרי בושא, אשר רומסים ברגל נטויה את כבודו של הספוטמן דעאוס המקודש שלנו, ומוזילים את ערכו בעריכת טקסי דעאוס בכל יום מימות השבוע.

כל גדולי ישראל אסרו באיסור חמור לשתף פעולה עם הפושעים, וכל המשתתף בטקסי הדעאוס המזויפים – סופו שישרף בגיהנם עד עם הגרועים בשונאיה של ישראל

על החתום באנו: הממ... אף אחד לא הסכים לחתום לנו על האיסור, אז תדמינו כאילו זייפנו פה חתימות. זה מה שאנחנו עושים כל פעם בכל מקרה.

בבוקר ה' בכך הצטרפו שיעור ב' לשאר האנשים שנועלים חדרים לטובת השיעורים שלהם, מהחבורה של שיעור ה' בדירת ר"מים, ועד החבורה של ר' צדוק שנועלים את עצם בכיתות ה-PDD ה' בשבת שעברה עוררה הקריקטורה שפורסמה בדף האחורי סערה קלה, כשקישרו את הצייר עם נטיות פאשיסטיות גזעניות ה' מערכת הדף האחורי באה בזאת להבהיר שלא בזו הייתה הכוונה, ושכל קשר בין הצייר לציור מקרי בהחלט ה' ובכל זאת, הצייר הנ"ל החליט לפרוש ממערכת הפתחון, ופינה את מקומו לטובת הכישרון החדש של י.ז. ה' שיעור ד' מוסיף לעורר מהומות, כשאדם עלום שם החליט לגנוב את התואר י.ל. מנושאו העכשווי, בתואנה שהוא י.ל. 'המקורי' ה' לא נתפלא אם השלב הבא יהיה להחליט שב. כספי הוא בעצם 'בניה', ושינון טייטלבוים היה בנעוריו 'קרוט' ה' אה כן, כל הכבוד על היוזמה של הגמ"ח חלות ה' כתבנו בשטח גילה שבקרוב תתאפשר לכל מחשב נייד בבית המדרש גישה לפרוייקט השו"ת 15 חוקי שנרכש ע"י הישיבה לפני עידן ועידנים ה' אכן, חדשות רעות לכל המשתמשים בפרוייקט השו"ת 17+ של אנשים פרטיים בישיבה, בתואנה של "אין לי אופציה אחרת" ה' ולבסוף, בפנית מה הקשר של ה' מה הקשר של ה' לאירועי השבוע? ה' ובכן, מי שטרח להישאר לשיעור של הרב אריה שטרן ביום חמישי, זכה לחזות ברב חושף לתלמידים את שיטתו הפמיניסטית ה' אכן, ראוי לישיבת פתח תקווה ה' שבת שלום לכל מבעירי הפחים ה' וגם לאלה שלא ה' ה'

הודעה חשובה (ורצינית)
בשבת פרשת "כי-תשא" יצא בעז"ה לאור העלון מס' 300 של הפתחון. כחלק מהחגיגות, אנו מזמינים את כל מי שרצה לכתוב עד עכשיו וחשש; את כל מי שכתב למגירה והתלבט אם לפרסם; ואת כולם בכלל לכתוב בהמוניהם מאמרים, דברי תורה, הגיגים וכד' בתקווה לשיתוף פעולה פורה, העורכים